

УДК 633. 2/. 3 (477)

**СУЧАСНИЙ СТАН І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
КОРМОВИРОБНИЦТВА
УКРАЇНИ**

Ю.А. ВЕКЛЕНКО, канд. с.-г. наук
Інститут кормів та сільського
господарства Поділля НААН
України

І.Ф. ПІДПАЛИЙ, доктор с.-г. наук,
професор
Вінницький національний
аграрний університет

В останні роки кормовиробництво в більшості господарств країни не в повній мірі задовольняє потреби тваринництва, де постійно спостерігається дефіцит кормів, низька їх якість, нестабільність надходження за сезонами року, висока вартість та недостатній асортимент. Основна причина такого стану кормовиробництва це не стабільна урожайність кормових культур, яка передусім залежить від погодних умов, недостатньої уваги з боку спеціалістів агроформувань, недотримання та неналежного ресурсного забезпечення технологій їх вирощування. Нестача кормів є серед причин зменшення поголів'я худоби і зниження її продуктивності. Одним із основних чинників розвитку всіх галузей тваринництва є удосконалення систем виробництва кормів і раціональної годівлі. Кормова база повинна відповідати таким вимогам: безперервне забезпечення тварин збалансованими за поживними і біологічно активними речовинами кормами, створення страхових запасів, зниження собівартості кормів. Тому, для поліпшення стану справ у тваринництві і подальшого підвищення продуктивності худоби у господарствах всіх форм власності необхідно кардинальним чином змінити відношення до питань кормовиробництва, забезпечити прискорений розвиток цієї галузі.

Ключові слова: кормовиробництво, кормові культури, продуктивність, корми, перспектива розвитку.

Літ. 8.

Постановка проблеми. Завданням кормовиробництва є забезпечення тваринництва кормовою сировиною з такими параметрами якості та собівартості, які давали б змогу отримувати конкурентоспроможну продукцію. Це можливо лише за науково-обґрунтованих технологій утримання тварин та кормовиробництва. У відновленні обсягів виробництва кормів та підвищенні їх якості провідна роль відводиться польовому кормовиробництву [5]. Сучасний стан польового кормовиробництва в Україні характеризується екстенсивним рівнем ведення внаслідок нераціональної структури посівних площ, низької продуктивності ріллі, зайнятої кормовими культурами, слабкою оснащеністю господарств високопродуктивними технічними засобами. Відновлення

впровадження у виробництво наукових розробок, передового вітчизняного та зарубіжного досвіду повинні стати основою розвитку в цілому галузі кормовиробництва на перспективу.

Збільшення обсягів виробництва кормів повинно здійснюватися в основному за рахунок адаптивної інтенсифікації кормовиробництва, біологізації землеробства та організаційно-структурної перебудови галузі. Частка збільшення виробництва кормів за рахунок розширення посівних площ не повинна перевищувати 20% [4].

Підвищення продуктивності природних кормових угідь є важливим резервом виробництва сіна, сінажу та високоякісного зеленого корму. При пасовищному утриманні худоби питома вага витрат на корми знижується більш ніж в 2 рази. При розробці агротехнічних і технологічних параметрів розвитку регіонального кормовиробництва заготівлю високоякісних кормів слід адаптувати до різноманіття організаційних форм сільськогосподарського виробництва [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нинішня ситуація в кормовиробництві віддзеркалює стан галузі тваринництва в Україні. В умовах постійних структурних реформ, нестабільності цін на тваринницьку продукцію, відсутності постійних ринків її збуту, різкого зменшення поголів'я тварин кормовиробництво втратило свій промисловий напрям розвитку та системність у виробництві кормової сировини й кормів у цілому.

За період з 2000 по 2013 рр. втричі зменшилися посівні площі сіяних кормових культур (середній абсолютний спад становив 367,2 тис. га в рік). У загальній структурі посівних площ частка кормових культур скоротилася в 2013 р. втричі до 8,1%. Різко скоротилися площі посіву багаторічних, однорічних трав, сінокосів та пасовищ в польовому кормовиробництві. У підприємствах відсутні спеціалізовані кормові сівозміни, виробництво кормів стало фінансово і енергозатратним. Важливим джерелом надходження кормів є також природні кормові угіддя (луки та пасовища). Загальна площа їх в Україні складає – 7891 тис. га, у тому числі 2410 тис. га займають сінокоси і 5481 тис. га пасовища. На 1 умовну голову в середньому припадає 1,2 га пасовищ і 0,54 га сінокосів [2]. Ці угіддя можуть забезпечити збір 54,8 млн. т зеленої маси та 5,7 млн. т сіна. В розрізі регіонів продуктивність кормових угідь є невисокою. Так на Поліссі з пасовищ отримують 9,8 т/га зеленої маси, з сінокосів – 2,4 т/га сіна; в Лісостепу, відповідно – 14,3 т/га та 2,6 т/га; у Степу – 6,3 т/га зеленої маси [8].

Формулювання цілей статті. Метою здійснення стратегічних напрямків розвитку кормовиробництва є стабільне забезпечення тваринництва високоякісними кормами. Для досягнення поставленої мети необхідно науково обґрунтувати та впровадити у виробництво адаптивні технології вирощування високопродуктивних кормових, зернобобових і бобових культур, однорічних і багаторічних трав, змінити структури сівозмін, удосконалити систему використання природних кормових угідь, створення високопродуктивних

сіяних сінокосів і пасовищ, вирішити проблеми заготівлі, зберігання і використання кормів.

Виклад основного матеріалу. Збільшення обсягів виробництва кормів з ріллі повинно здійснюватися в основному за рахунок інтенсифікації кормовиробництва, біологізації землеробства та організаційно-структурної перебудови галузі. У великих підприємствах з промисловим тваринництвом, де переважно стійлове утримання, тип годівлі - силосно-сінажно-концентратний. У таких господарствах сировинний конвеєр повинен включати в себе енергоємні і білкові культури з високим потенціалом врожайності в чистих і змішаних посівах (кукурудза, сорго, суданська трава, люцерна, конюшина, еспарцет, соя та ін.). Кормовиробництво в особистих підсобних і селянських (фермерських) господарствах засноване на максимальному використанні природних кормових угідь. Для підвищення ефективності тваринництва в таких господарствах доцільна організація колективних сінокосів і громадських пасовищ, підтримуваних місцевими бюджетами, а на орних землях - організація виробництва зерна, зернобобових, багаторічних трав, травосумішок [1].

Для великих і середніх сільськогосподарських організацій різних організаційно-правових форм, де тваринництво є доповненням до рослинництва, в найближчій перспективі найбільш прийнятна зерно-трав'яна система з вирощуванням багаторічних трав і зернових, що дозволяє в максимальному ступені використовувати біологічні фактори відтворення ґрунтової родючості [6].

Виходячи з вище зазначеного, в кожному господарстві кормові і зернофуражні культури повинні займати таку площу і забезпечувати відповідний рівень продуктивності, щоб одержаної продукції вистачало для повного забезпечення наявного поголів'я худоби достатньою кількістю повноцінних, збалансованих кормів. Зеленими кормами господарства населення та дрібнотоварні підприємства можуть себе забезпечити за рахунок організації зеленого (пасовищного) конвеєра. При його правильній організації за літній період можна одержати 50-60% річного надою молока та біля 60% приросту маси молодняка.

З використанням методів фітоценотичної селекції та індукованого рекомбіногенезу нині створені нові вітчизняні сорти вики ярої, люпину, гороху польового, кормових бобів, вики озимої різного господарського призначення. В сумішках із злаковими компонентами сорти вказаних видів забезпечують збір сухої речовини – 6 – 12 та вихід протеїну – 0,9 – 1,8 т/га.

Перспективним є впровадження у виробництво вики озимої паннонської, яка за кормовою продуктивністю та рядом інших господарсько-цінних ознак наближається до рівня вики озимої (волохатої). При цьому слід врахувати більш високий потенціал насінневої продуктивності даного виду (1,2 – 1,6 т/га). Новий сорт Орлан в суміші із спеціалізованими сортами тритикале озимого кормового типу в умовах Лісостепу та Степу України відзначається високою посухостійкістю і зимостійкістю, забезпечує збір сухої речовини – 7,2 – 12,8;

вихід протеїну – 1,1 – 1,9 т/га. В таких озимих бобово-злакових травосумішках на кормову одиницю припадає 95-120 г перетравного протеїну, проти 60-65 г, що міститься в чистих посівах кормового жита. В системі виробництва зелених кормів озимі культури – проміжні. Після їх збирання доцільно вирощувати післяукісну кукурудзу.

В кінці травня – початок використання багаторічних трав. Багаторічні трави це найбільш універсальні культури, які можна використовувати, як на зелений корм, так і для заготівлі силосу, сінажу і сіна. Для годівлі худоби більш доцільне використання бобово-злакових травосумішок багаторічних трав. У структурі польових кормових культур найбільшу частину повинні займати бобові трави та бобово-злакові суміші, площі посіву яких необхідно відновити до рекомендованих норм: у зоні Полісся – 50-55%, Лісостепу – 45-50% та Степу – 40-45% [7]. Серед багаторічних бобових трав особливе місце відводиться люцерні – найбільш продуктивній та найменш енергоємній високобілковій культурі. Вона повинна займати у Поліссі – до 25% загальної площі бобових трав, Лісостепу, – 50-60%, Степу – 60-70%.

На кислих ґрунтах Полісся і Лісостепу перевагу слід надавати конюшині лучній та її сумішам із злаковими травами, а в богарних умовах Степу розширити площі посіву еспарцету піщаного в одновидових та сумісних посівах із стоколосом безостим, житняком чи регнерією шорсткостебловою або пирієм середнім. Науковцями виведено нові сорти бобових і злакових трав, розроблено адаптивні технології їх вирощування у кожному регіоні, а також визначено режими інтенсивного використання, що дозволяє збільшити збір кормової сировини і вмісту в ній перетравного протеїну на 20-25%.

В організованому секторі тваринництва сінаж доцільно готувати перш за все із люцерни, еспарцету, конюшини та із однорічних бобово-злакових травосумішок. Оптимальна фаза збирання багаторічних бобових культур на сінаж – бутонізація, однорічних бобово-злакових сумішок – молочно-воскова стиглість зерна.

В сільгоспприємствах України силос – основний соковитий корм для тварин впродовж року. Сировина для його виготовлення – кукурудза, сорго, сумішки однорічних і багаторічних трав. На всій площі кукурудзу на силос слід вирощувати за технологією зернової. Недостатня кількість сучасної, потужної силосозбиральної техніки зумовлює збільшення строків збирання силосної кукурудзи. З метою одержання якісної маси в структурі посівів силосної кукурудзи рекомендовано мати 30% ранніх, 40% середньоранніх, 20-30% середньостиглих гібридів. Оптимальна густина до збирання ранньостиглих гібридів не менше 75-80 тис./га, середньоранніх – 65-75 тис./га, середньостиглих 65-70 тис./га. Строк збирання: початок – молочно-воскової, кінець – воскова стиглість зерна. В посушливих умовах південного й східного Степу необхідно збільшувати площі посіву соргових культур на силос – сорго цукрового, суданки та сорго-суданкових гібридів. За рахунок заготівлі якісного люцернового силосу, можна від корови за рік отримати мінімум 5000 кг молока

без концентратів. Виробництво молока буде прибутковим навіть за умов подорожчання зернових і білкових кормів. При добрій врожайності люцерни із 1 га поля можна заготовити силос у стадії бутонізації, протеїну якого буде достатньо для утворення не менше 3000-3500 кг молока. Енергії та протеїну із цього основного корму достатньо для виробництва 20 кг молока на добу.

Наукові дослідження і виробничий досвід показують, що при відносно невеликому вкладенні матеріальних та фінансових ресурсів виробництво кормів на пасовищах і луках можна збільшити в 1,5-2 рази. Поліпшувати необхідно, перш за все, заплавні луки. Лучні ґрунти мають сприятливий режим зволоження і високу родючість. На основі раціонального поєднання біоценотичних і удосконалених селекційних методів створені вітчизняні сорти верхових і низових злакових багаторічних трав для укисного і пасовищного використання, з покращеною якістю корму, стійкістю до основних хвороб і несприятливих факторів середовища. Продуктивність цих сортів складає: збір сухої речовини – 6 – 10; вихід протеїну – 0,8 – 1,6; насіння – 0,5 – 0,8 т/га.

Тому, на Поліссі, у Північному та Західному Лісостепу, де умови за зволоженням найбільш сприятливі для вирощування багаторічних трав, а в складі існуючих площ лучних угідь переважають низинні й заплавні луки, які мають родючі та добре зволожені ґрунти, основу кормової бази для забезпечення тварин пасовищним кормом повинні становити лукопасовищні угіддя постійного залуження. У Центральному та Південно-Східному, й особливо в Степу, переважатимуть комбіновані, в т. ч. зрошувальні пасовища, створені на лукопасовищних угіддях прискореним залуженням разом із однорічними пасовищами з високо-отавних посухостійких однорічних культур - суданської трави та суданко-соргових гібридів, колумбової трави, кукурудзи. Застосування рекомендованих наукою заходів докорінного і поверхневого поліпшення сінокосів і пасовищ дозволить збільшити їх продуктивність у 2-3 рази.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Забезпечити досягнення поставленої мети, зважаючи на фактичний стан кормовиробництва, прогнозується шляхом реалізації комплексу заходів за наступними напрямками:

- удосконалити ефективність системи удобрення та раціонального використання польових кормових культур (у польових, кормових, захисних сівозмінах) на основі моніторингу ґрунтів;

- збільшити питому частку енергоємних культур і сортів багаторічних бобових і злакових трав, однорічних бобових культур і сої, адаптованих до різних умов, високопродуктивних, стійких до патогенів, екологічних стресів, з підвищеною симбіотичною активністю на основі широкого використання генофонду культурної і природної флори, методів гетерозисної селекції, біотехнології, імунітету і біогеоценології.

- запровадити більш ефективні агроценози із пріоритетних для кожної зони кормових культур та їх сумішок, технологій заготівлі, зберігання, способів використання, продуктивної дії та екологічної безпечності кормів;

- застосувати розроблені перспективні заходи підвищення врожайності кормових культур, ефективності і енерго-ресурсозатратності основних технологій їх вирощування, заготівлі і зберігання кормів з урахуванням екологічної ситуації, ґрунтово-кліматичних умов та напрямку виробничої діяльності сільгосп підприємств.

Список використаних джерел

1. Векленко Ю. А., Воробель М. Кормовиробництво в Словаччині та Україні: адаптивний підхід – від інтенсифікації до екологізації // Корми і кормовиробництво. – 2010. – Вип. 67. - С. 143-150.

2. Векленко Ю. А., Ковтун К. П., Безвугляк Л. І. та ін. Агроекологічне обґрунтування адаптивних ресурсощадних технологій створення та використання багаторічних кормових агрофітоценозів // Вісник аграрної науки. – 2013.- Спецвипуск.- С.78-83.

3. Векленко Ю. А., Кулаковська Т. В. Роль лукопасовищних угідь у вирішенні енергетичної проблеми в Європі // Збірник наукових праць ВНАУ №1 (57), 2012. - С. 48-54.

4. Петриченко В. Ф., Векленко Ю. А. Научные основы развития адаптивного лугового кормопроизводства в Украине // Адаптивное кормопроизводство / под ред. члена-корреспондента Россельхозакадемии В. М.Косолапова. – М.: Угрешская типография, 2010. – 274 с. - С.84-91.

5. Петриченко В. Ф., Кулик М. Ф., Підпалій І. Ф. та ін. Виробництво, зберігання і використання кормів. Навчальний посібник / за ред. В. Ф. Петриченка. – Вінниця: Діло, 2005. – 472 с.

6. Сучасні системи ведення лукопасовищного господарства в Україні: реком. / [Ю. А. Векленко, О. В. Корнійчук, К. П. Ковтун та ін.]. – К.: Аграр. наука, 2013. – 32 с.

7. Veklenko Y., Petrychenko V., Zadorozhny V. State and prospects of the use of natural grasslands in Ukraine / Grassland farming and land management systems in mountain regions. Book of abstracts 16th Symposium of the European Grassland Federation. Gumpenstein, Austria. August 29th – August 31th 2011. - P. 111.

8. Петриченко В. Ф., Корнійчук О. В., Бабич А. О. та ін. Концепція розвитку кормовиробництва в Україні на 2012-2015 роки. – Вінниця: Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН, 2012. – 12 с.

Список джерел у транслітерації / References

1. Veklenko Ya. A., Vorobel M. Kormovirobnictvo v Slovachchini ta Ukraїni: adaptivnij pidxid – vid intensifikacїї do ekologizacїї // Kormi i kormovirobnictvo. – 2010. – vip. 67. - s. 143-150.

2. Veklenko Yu. A, Kovtun K.P., Bezvuglyak L.I. ta in. Agroekologichne obruntuvannya adaptivnix resursooshhadnix texnologij stvorenniya ta vikoristannya bagatorichnix kormovix agrofitocenziv // Visnik agrarnoi nauki. – 2013.- specvipusk.- s.78-83.

3. Veklenko Ya. A., Kulakovska T. V. Rol lukopasovishhnix ugid u virishenni energetichnoї problemi v Evropi // Zbirnik naukovix prac vnau №1 (57), 2012. -s. 48-54.

4. Petrichenko V. F., Veklenko Ya. A. Nauchnye osnovy razvitiya adaptivnogo lugovogo kormoproizvodstva v Ukraine // Adaptivnoe kormoproizvodstvo / pod red. chlena-korrespondenta rosselxozakademii V.M. Kosolapova. – m.: ugreshskaya tipografiya, 2010. – 274 s. - s.84-91.

5. Petrichenko V. F., Kulik M. F., Pidpalij I. F. ta in. Virobnictvo, zberigannya i vikoristannya kormiv. navchalnij posibnik / za red. V. F. Petrichenka. – vinnicya: dilo, 2005. – 472 s.

6. Suchasni sistemi vedennya lukopasovishhnogo gospodarstva v Ukraїni: rekom. / [Ya. A. Veklenko, O. V. Kornijchuk, K. P. Kovtun ta in.]. – k.: Agrar. nauka, 2013. – 32 s.

7. Veklenko Y., Petrychenko V., Zadorozhny V. State and prospects of the use of natural grasslands in ukraine / grassland farming and land management systems in mountain regions. book of abstracts 16th symposium of the european grassland federation. gumpenstein, austria. august 29th – august 31th 2011. - p. 111.

8. Petrichenko V. F., Kornijchuk O. V., Babich A. O. ta in. Konceptsiya rozvitku kormovirobnictva v ukraїni na 2012-2015 roki. – Vinnicya: institut kormiv ta silskogo gospodarstva Podillya naan, 2012. – 12 s.

АННОТАЦИЯ

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КОРМОПРОИЗВОДСТВА УКРАИНЫ / ВЕКЛЕНКО Ю.А., ПОДПАЛЫЙ И.Ф.

В последние годы кормопроизводство в большинстве хозяйств страны не в полной мере удовлетворяет потребности животноводства, где постоянно наблюдается дефицит кормов, неудовлетворительное их качество, нестабильность поступления по сезонам года, высокая стоимость и недостаточный ассортимент. Основная причина такого состояния кормопроизводства это не стабильная урожайность кормовых культур, которая в первую очередь зависит от погодных условий, недостаточного внимания со стороны специалистов агроформирований, несоблюдение и ненадлежащего ресурсного обеспечения технологий их выращивания. Недостаток кормов есть среди причин уменьшения поголовья скота и снижение ее производительности.

Одним из основных факторов развития всех отраслей животноводства является совершенствование систем производства кормов и рационального кормления. Кормовая база должна соответствовать следующим требованиям: бесперебойное обеспечение животных сбалансированными по питательным и биологически активными веществами кормами, создание страховых запасов, снижение себестоимости кормов.

Поэтому, для улучшения состояния дел в животноводстве и дальнейшего повышения продуктивности скота в хозяйствах всех форм собственности необходимо кардинальным образом изменить отношение к вопросам кормопроизводства, обеспечить ускоренное развитие этой отрасли.

Ключевые слова: кормопроизводство, кормовые культуры, производительность, корма, перспектива развития.

ANNOTATION

CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF FORAGE PRODUCTION IN UKRAINE / VEKLENKO Y.A., PIDPALY I.F.

In the last years fodder production in most households do not fully meet the needs of livestock, where ever there is a shortage of fodder, their low quality instability income of seasons, high costs and insufficient range. The main reason for this state is unstable fodder production yield of forage crops, which primarily depends on weather conditions, lack of attention from specialist's agroformations, failure and improper resource providing technologies for their cultivation. Lacks of feed are among the reasons for reducing the number of livestock and reduced productivity. One of the key factors in the development of all sectors is to improve livestock feed production systems and rational feeding. Food base must meet the following requirements: ensuring uninterrupted animals balanced on nutrients and biologically active substances feeds, creation of insurance reserves, reduce the cost of feed. Therefore, to improve the situation in the livestock and further enhance the productivity of livestock farms of all ownership should radically change the issues related to fodder production, to ensure the accelerated development of the industry.

Key words: forage production, fodder crops, productivity, feed, development prospects

Авторські дані

Векленко Юрій Анатолійович- канд. с.-г. наук, завідувач відділу польових кормових культур, сіножатей і пасовищ Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН України (21100, м. Вінниця, вул. Келецька буд 86 кв. 112., e-mail: yurii.veklenko@gmail.com)

Підпалій Іван Федорович – доктор с.-г. наук, професор, завідувач кафедри лісового, садово-паркового господарства та кормовиробництва, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3., e-mail: pidpaliy38@mail.ru).